

აზრის გამომხატვის საკონსტიტუციოსამართლებრივი სტანდარტი: ქართული და ევროპული პერსპექტივა

I. შესავალი

გამოხატვის თავისუფლება დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს არსებითი ატრიბუტი, ინდივიდისა და საზოგადოების განვითარების აუცილებელი წინაპირობაა¹, სადაც საზოგადოების მიმღებლობისა და დემოკრატიის მაღალი სტანდარტის პირობებში უზრუნველყოფილია ადამიანის უფლებების თანაბარი და სრულფასოვანი სარგებლობა². აღნიშნულ უფლებას ყოველთვის მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალში, რასაც ადასტურებს აზრის გამოხატვისა და მისი სხვადასხვა ფორმით ყოველგვარი წინასწარი ნებართვის გარეშე გავრცელების უფლების ჯერ კიდევ საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციით მოწესრიგება³.

* სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის დოქტორანტი, სამართლის მაგისტრი (LL.M. zu köln), ადვოკატი.

¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის N1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-39.

² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2011 წლის 18 აპრილის №2/482,483,487,502 გადაწყვეტილება საქმეზე, „მოქალაქეთა პოლიტიკურ გაერთიანება „მოდრაობა ერთიანი საქართველოსთვის“, მოქალაქეთა პოლიტიკური გაერთიანება „საქართველოს კონსერვატიული პარტია“, საქართველოს მოქალაქეები – ზვიად ძიძიგური და კახა კუკავა, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, მოქალაქეები დაჩი ცაგურია და ჯაბა ჯიშკარიანი, საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-25.

³ საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს

გამოხატვის თავისუფლება თანამედროვე დემოკრატიული საზოგადოების სრულფასოვნად ფუნქციონირებისათვის ერთ-ერთ ფუძემდებლურ კრიტერიუმად მიიჩნევა, რომელიც მისი კონსტიტუციური შინაარსით ერთიანად აღჭურავს ყველა ადამიანს და მისი ასეთი ზენაციონალური ბუნების გამო, აღიარებულია არაერთი საერთაშორისო სამართლებრივი აქტით.⁴ ევროპულ სინამდვილესა და თანამედროვე დემოკრატიულ სახელმწიფოებში გამოხატვის თავისუფლების მზარდი მნიშვნელობის გათვალისწინებით, ნაშრომში ყურადღება გამახვილდება უფლების კონსტიტუციურ შინაარსსა და დაცულ სფეროზე, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს დადგენილ სტანდარტსა და ცალკეულ განმარტებებზე, პარალელები გაივლება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკასა და ნაწილობრივ, გერმანული სამართლის მიდგომებთან; საბოლოო სახით, სტატიაში წარმოჩენილი იქნება აზრის გამოხატვის საკონსტიტუციოსამართლებრივი სტანდარტი ქართულ-ევროპულ პერსპექტივაში, ასევე მისი სამომავლოდ განვითარების სავარაუდო მიმართულებები.

II. გამოხატვის თავისუფლებისა და დემოკრატიის ურთიერთმიმართების საკითხი

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, გამოხატვის თავისუფლება, როგორც კონსტიტუციური უფლება, დემოკრატიული საზოგადოების სრულფასოვანი პროგრესისათვის ერთ-ერთი აუცილებელი წინაპირობაა; აზრის გამოხატვის უფლების უზრუნველყოფა ხელს უწყობს პლურალიზმს, საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვან საკითხებზე საჯარო და ინფორმირებულ მსჯელობას, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ინდივიდის

მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 254.

⁴ იქვე, 253. სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტისა და ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის მე-18 და მე-19 მუხლები.

ჩართულობას,⁵ საზოგადოების სიახლეებისადმი გახსნილობას და აძლიერებს შემეცნებითობის უნარს; იდეების გაცვლა-გამოცვლას, როგორც აზრის გამოხატვის მიზანს, დემოკრატიისათვის ფუძემდებლური მნიშვნელობა აქვს, დემოკრატია ხომ ღია საზოგადოებრივ კომუნიკაციას გულისხმობს, რომლის საფუძველზეც შესაძლებელია ამა თუ იმ შეხედულების ფორმირება და კრიტიკა.⁶ უდავოა, რომ განსხვავებული შეხედულებების არსებობა და დისკუსია, დემოკრატიული პროცესებისა და საზოგადოების განვითარების ინდიკატორია.⁷

ისეთი დემოკრატიული პროცესები, როგორიცაა, ჯანსაღი დისკუსია თუ შეხედულებების გაზიარება, დამახასიათებელია სწორედ რომ თავისუფალი ინდივიდებისაგან შემდგარი თავისუფალი საზოგადოებისათვის, რაც დემოკრატიის მამოძრავებელ ძალად ტრანსფორმირდება, ხოლო როგორც უფლება, იგი კონსტიტუციით დაცული აზრის გამოხატვის შინაარსში ექცევა.⁸ რადგან თავისუფალი აზრის ჩამოყალიბება ფაქტობრივად წარმოდგენილია ასეთივე ინფორმაციის გარეშე, გამოხატვის თავისუფლება გამორიცხავს საზოგადოებისათვის „ინფორმაციული ფილტრის“ დაყენებას,⁹ რო-

⁵ ავალიანი თ., გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა სასამართლოს ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის დასაცავად: ქართული მოდელის შესაბამისობა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს სტანდარტებთან, წიგნში: ადამიანის უფლებათა დაცვა, პანდემია და სამართლის უზენაესობა, კ. კორკელიას რედაქტორობით, თბილისი, 2021, 61; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2012 წლის 11 აპრილის 1/1/468 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-26.

⁶ Lothar M., Morlok M., Grundrechte, 4. Auflage, Nomoslehrbuch Baden-Baden, 2014, S.132, Rn.201.

⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის N1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-43.

⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 26 ოქტომბრის N2/2-389 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე მაია ნათაძე და სხვები საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ“, II-13.

⁹ იქვე, II-14. იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 14 მაისის N2/2/516,542 გადაწყვეტილება საქმეზე, „ალექსანდრე ბარამი-

მელიც უმეტესწილად ისეთი არადემოკრატიული რეჟიმებისთვისაა დამახასიათებელი, როგორიც, მაგალითად, კომუნისტური ტოტალიტარიზმი იყო.¹⁰

გამოხატვის უფლების ეგზისტენციური მნიშვნელობა დემოკრატიული სახელმწიფო სისტემისათვის ცალსახად აღიარებულია ევროპულ, მათ შორის, გერმანულ სამართალშიც¹¹, სადაც, აზრის თავისუფალი გამოხატვა, როგორც პიროვნებისა და ინდივიდუალურობის უშუალო გამოხატულება, ერთ-ერთ ყველაზე დახვეწილ¹², ადამიანის უმნიშვნელოვანეს უფლებად¹³ და კონსტიტუციით გარანტირებულ თავისუფლებათა ღირებულებითი წესრიგის ქვაკუთხედად მიიჩნევა¹⁴.

III. გამოხატვის თავისუფლების შინაარსი

საქართველოს კონსტიტუციით გარანტირებული გამოხატვის თავისუფლება უზრუნველყოფს ნებისმიერი ადამიანის მიერ საკუთარი აზრის გამოთქმის უფლებას¹⁵, მათ შორის, მოიცავს ნეგატიურ გარანტიას – თავი შეიკავოს აზრის გამოხატვისაგან¹⁶ და არ

ძე, ლაშა ტულუში, ვახტანგ ხმაღაძე და ვახტანგ მაისაია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-2.

¹⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2022 წლის 5 მაისის Nბს-1042(კ-21) განჩინება.

¹¹ შვაბე ი., გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები, ე. ჩაჩანიძის თარგმანი, თბილისი, 2011, 99.

¹² BVerfGE 5, 85.

¹³ Schmidt R., Grundrechte-sowie Grundzüge der Verfassungsbeschwerde, 16. Auflage, Grasberg bei Bremen, 2010, S.178. Rn.428.

¹⁴ საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 255.

¹⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 14 მაისის N2/2/516,542 გადაწყვეტილება საქმეზე, „ალექსანდრე ბარამიძე, ლაშა ტულუში, ვახტანგ ხმაღაძე და ვახტანგ მაისაია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-2.

¹⁶ ტულუში თ., ბურჯანაძე გ., მშვენიერაძე გ., გოცირიძე გ., მენაბდე ვ., ადამიანის უფლებები და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს სამართალწარმოების პრაქტიკა, თბილისი, 2013, 171.

გაავრცელოს სხვისი აზრი¹⁷. აზრის გამოხატვისაგან თავშეკავების უფლება არ შეიძლება შეიზღუდოს, ვინაიდან ის პირის თავისუფლების, იდენტობისა და ავტონომიის საფუძველს ქმნის¹⁸. ამასთანავე, საქართველოს კონსტიტუცია დაუშვებლად მიიჩნევს ადამიანის დევნას აზრის გამო, ასევე იძულებას, გამოთქვას აზრი¹⁹.

საკონსტიტუციო სასამართლოს პოზიციის თანახმად, სიტყვის თავისუფლების, როგორც კონსტიტუციური უფლების, მთავარი ღირებულება იმაში ვლინდება, რომ ის აერთიანებს საზოგადოების უმრავლესობისათვის დადებითად აღსაქმელ მოსაზრებებსა თუ გამონათქვამებს, ასევე ხელისუფლებისთვის ან თუნდაც საზოგადოების ნაწილისა თუ ცალკეული ინდივიდებისათვის შოკისმომგვრელ და აღმამფოთებელ პოზიციის გაჟღერებასაც კი, მათ შორის, კრიტიკისა თუ სარკაზმის ფორმით; საზოგადოების ღიაობა და შემწყნარებლობა, დემოკრატიისთვის დამახასიათებელი არსებითი ელემენტები და სიტყვის თავისუფლების სრულად რეალიზებისათვის აუცილებელი წინაპირობებია.²⁰ ამავდროულად, განსხვავებული აზრების მიმღებლობა დემოკრატიული საზოგადოების საყრდენი და განმასხვავებელი ნიშანიცაა²¹. სახელმწიფოს არ ძალუძს აზრები დაუქვემდებაროს რაიმე ფორმით ამომწურავ კოდიფიკაციას და „მართებულ“ თუ „არამართებულ“ კატეგორიებად დაყოფას, ვინაიდან ეს გაუმართლებლად, შეუძლებლად და საზო-

¹⁷ Schmidt R., Grundrechte-sowie Grundzüge der Verfassungsbeschwerde, 16. Auflage, Grasberg bei Bremen, 2010, S. 177. Rn.427.

¹⁸ ტულუში თ., ბურჯანაძე გ., მშვენიერაძე გ., გოცირიძე გ., მენაბდე ვ., ადამიანის უფლებები და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს სამართალწარმოების პრაქტიკა, თბილისი, 2013, 172.

¹⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 26 ოქტომბრის N2/2-389 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე მაია ნათაძე და სხვები საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ“, II-13.

²⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის N1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-40.

²¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2011 წლის 22 დეკემბრის №1/1/477 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-43.

გადოების წევრების განსხვავებულ მოსაზრებებზე ხელოვნურად შეთანხმების უპერსპექტივო მცდელობად მიიჩნევა.²² აღნიშნული პოზიცია არსებით ნაწილში თანხვედრაში მოდის ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს განმარტებებთან, რომლის თანახმად, გამოხატვის თავისუფლება დემოკრატიული საზოგადოების არსებით საფუძველი, პროგრესისა და თითოეული ინდივიდის თვითრეალიზების ძირითად წინაპირობაა და მისით გარანტირებულია არა მხოლოდ პოზიტიური „იდეებისა“ თუ „ინფორმაციის“, არამედ გარკვეული კონტიგენტისთვის შოკის მომგვრელი, შეურაცხყოფელი ან/და შემანუხებელი გამოხატვაც კი; სწორედ რომ ასეთ პლურალიზმს, შემწყნარებლობას და მიმღებლობას გულისხმობს „დემოკრატიული საზოგადოება“.²³

ნიშანდობლივია, რომ აღნიშნული უფლებით დაცულია არა მხოლოდ გამოხატვის შინაარსობრივი მხარე, არამედ მისი გადმოცემის ფორმაც²⁴, ამავდროულად, გამოხატვის უფლების პრაქტიკული განხორციელება სახელმწიფოსაგან არა მხოლოდ უფლებაში ჩაურევლობას მოითხოვს, არამედ აკისრებს პოზიტიურ ვალდებულებას, გამოხატვის თავისუფლება დაიცვას, მათ შორის, კერძო პირებისგან²⁵, რა დროსაც სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს დაპირისპირებულ ინტერესებს შორის სამართლიანი ბალანსის დაცვა²⁶, რისი შეფასებაც, სრულად ექცევა მართლმსაჯულების ეროვნული სისტემის უფლებამოსილების ფარგლებში²⁷.

²² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის N1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-41.

²³ *Hannover v. Germany* (No. 2) [ECtHR], App. No. 40660/08 and 60641/08, 7 February 2012, par. 101; *Ana Gachechiladze v. Georgia* [ECtHR], App. No. N2591/19, 22 July 2021, par. 49; *Axel Springer AG v. Germany* [ECtHR], App. No. 39954/08, 7 February 2012, par. 78.

²⁴ *Palomo Sánchez and Others v. Spain* [ECtHR], App. No. 28955/06, 28957/06, 28959/06 and 28964/06, 12 September 2011, par. 53.

²⁵ იქვე, par.59.

²⁶ *Bédat v. Switzerland* [ECtHR], App. No. 56925/08, 29 March 2016, par. 52-53.

²⁷ *Palomo Sánchez and Others v. Spain* [ECtHR], App. No. 28955/06, 28957/06, 28959/06 and 28964/06, 12 September 2011, par. 62.

IV. გამოხატვის თავისუფლება, როგორც ყველას უფლება

დემოკრატია უზრუნველყოფს ყველა პირის მიერ აზრის თავისუფლად გამოთქმის შესაძლებლობას²⁸, შესაბამისად, აზრის გამოხატვის კონსტიტუციური უფლებით აღჭურვილია ყოველი ადამიანი, განურჩევლად მისი მოქალაქეობისა თუ რაიმე სხვა ნიშნისა, მათ შორის მოიაზრებიან ბავშვებიც და კერძო სამართლის იურიდიული პირები იმ ფარგლებში, რა ფარგლებშიც ისინი აზრის გამოთქმის და გავრცელების შესაძლებლობით არიან აღჭურვილნი და რამდენადაც, მათი საქმიანობის ფორმის გათვალისწინებით, აღნიშნული უფლება პრაქტიკულად გამოყენებადია;²⁹ ზოგადად, გამოხატვის უფლებით აღჭურვილია ნებისმიერი ფიზიკური და იურიდიული პირი, რომელიც უფლების შინაარსით განსაზღვრულ და დაცულ საქმიანობას ახორციელებს, თუმცა, ამ უფლებით სრულყოფილად ვერ სარგებლობენ საჯარო სამართლის იურიდიული პირები და სახელმწიფო დაწესებულებები,³⁰ რადგან მათ აზრის გამოთქმა მხოლოდ თავიანთი კომპეტენციით ნებადართულ ფარგლებში შეუძლიათ³¹.

V. უფლების პრაქტიკაში რეალიზებისათვის გასათვალისწინებელი ასპექტები

საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად, სიტყვის თავისუფლება, ასევე, მოიცავს რადიკალურად საპირისპირო მოსაზრებათა თაობაზე საზოგადოებაში დისკუსიის წარმართვას, რაც ზრდის გამოხატვის უფლების მნიშვნელობას და არსებითად

²⁸ კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2008, 211.

²⁹ Ipsen J., Staatsrecht II, Grundrechte, 16. Auflage, München, 2013, S. 124, Rn. 410.

³⁰ Schmidt R., Grundrechte-sowie Grundzüge der Verfassungsbeschwerde, 16. Auflage, Grasberg bei Bremen, 2010, S.184. Rn.449.

³¹ საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 259.

ხელს უწყობს ობიექტური ჭეშმარიტების ფორმირების პროცესს³²; ამავდროულად, დაცულია ყველა ადამიანის ნებისმიერი სახის მოსაზრება, მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულ პროცესში ფაქტობრივად შეუძლებელია მცდარი მოსაზრებებისა თუ პოზიციის გახმოვანების გამორიცხვა, რადგან შეცდომის დაშვება თუ გახმოვანება დისკუსიის დროს ბუნებრივი მოვლენაა³³. გამოხატვის თავისუფლების კონსტიტუციური შინაარსი იცავს ჟურნალისტის, მკვლევრის, მასწავლებლის ან/და სხვა პირის საქმიანობასაც, როდესაც ის იღებს, ამუშავებს ან/და ავრცელებს ინფორმაციას პროფესიული საქმიანობის ფარგლებში, მათ შორის, არამართო საკუთარი ინციატივით, არამედ სხვისი მითითებით და საკუთარი შეხედულებისამებრ.³⁴ აღნიშნულ უფლებაში შეიძლება მოექცეს სამენარმო რეკლამაც კი, განსაკუთრებით მაშინ, თუ ის რაიმე სახის აზრის გადმოცემას ან საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებას ემსახურება³⁵; გამოხატვის თავისუფლებით უზრუნველყოფილია აზრის გამოხატვა სხვადასხვა, მათ შორის, ჟესტების ენის საშუალებით³⁶, ისევე, როგორც ბავშვის უფლება, აზრი გამოხატოს შეუფერხებლად, მისთვის სასურველი ფორმით და საშუალებით.³⁷

საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის მსგავსია უმეტესწილად ევროპული სასამართლოს განმარტებები და გერმანულ სამართალში გავრცელებული მოსაზრებები, რომელთა მიხედვით, გა-

³² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის N1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-51.

³³ იქვე, II-52.

³⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 14 მაისის N2/2/516,542 გადაწყვეტილება საქმეზე, „ალექსანდრე ბარამიძე, ლაშა ტულუში, ვახტანგ ხმაღაძე და ვახტანგ მაისაია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-6.

³⁵ Lothar M., Morlok M., Grundrechte, 4. Auflage, Baden-Baden, 2014, S.133, Rn.206.

³⁶ საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 257.

³⁷ კილაძე ს., ტურავა პ., ბავშვის უფლებათა კოდექსის სახელმძღვანელო კომენტარები, თბილისი, 2021, 141.

მოხატვის თავისუფლებით დაცულია ნებისმიერი აზრი, მიუხედავად მისი ღირებულებისა³⁸. აღნიშნული უფლება იცავს გონებრივ, ინტელექტუალურ მოსაზრებათა ურთიერთგაცვლას და იდეათა შორის პაექრობას³⁹. აზრის თავისუფლება გულისხმობს პირთა შინაგანი, თავისუფალი ნების საფუძველზე ჩამოყალიბებულ თავისუფლებას და არა აზრის ავტორის უშუალო ზემოქმედების შედეგს;⁴⁰ გამოხატვის კონსტიტუციური უფლება არა მარტო აზრის გადმოცემასა და გავრცელებას იცავს, არამედ ასევე მოიაზრებს გამოხატვის საშუალებით აზრის ფორმირების შესაძლებლობას და თავისუფლებას⁴¹; აზრის გამოხატვის თავისუფლება არ აღჭურავს ინდივიდს აბსოლუტური უფლებით, საჯარო დაწესებულებაში დაცული ნებისმიერი ინფორმაციის გადაცემა მოითხოვს⁴² და გადაცემის ვალდებულება არც ხელისუფლებას გააჩნია ყველა შემთხვევაში, მაგრამ როცა ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა გამოხატვის უფლების რეალიზების არსებითი ელემენტია და მისთვისაა საჭირო⁴³ ან არსებობს სასამართლო აქტი ინფორმაციის გაცემის თაობაზე⁴⁴, შესაძლებელია კიდევ წარმოიშვას საჯარო ხელისუფლების ასეთი ვალდებულება⁴⁵; მსგავს შემთხვევებში, ევროპული სასამართლოს დადგენილი სტან-

³⁸ Lothar M., Morlok M., Grundrechte, 4. Auflage, Baden-Baden, 2014, S.133, Rn.205.

³⁹ იქვე, S.134, Rn.209-210.

⁴⁰ საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 257.

⁴¹ Lothar M., Morlok M., Grundrechte, 4. Auflage, Baden-Baden, 2014, S.136, Rn.211.

⁴² Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary [ECtHR], App. No. 18030/11 8 November 2016, par.156.

⁴³ Šeks v. Croatia [ECtHR], App. No. 39325/20, 3 February 2022, par. 36.

⁴⁴ Studio Monitori and Others v. Georgia [ECtHR], App. No 44920/09 and 8942/10, 30 January 2020, par. 39; შეად., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის N1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-49.

⁴⁵ Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary [ECtHR], App. No. 18030/11 8 November 2016, par.156.

დარტით, გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევა თითოეულ საქმეში ფასდება ინდივიდუალურად, სადაც სახელმძღვანელო პრინციპებია: ა) ინფორმაციის მოთხოვნის მიზანი, ბ) ინფორმაციის ბუნება, გ) განმცხადებლის როლი, დ) შესაბამისი ინფორმაციის მზა ფორმით არსებობა და ხელმისაწვდომობა⁴⁶;

საკონსტიტუციო სასამართლომ იმსჯელა ასევე „აზრის“ და „ფაქტების“ ურთიერთგამიჯვნის საჭიროებაზე და განმარტა, რომ ფაქტები რეალურად, ნამდვილად მომხდარი მოვლენები, გარემოებები ან/და საგნებია, რომლებიც შეიძლება იყოს მცდარი ან მართალი და აღნიშნულიდან გამოდინარე, ფაქტების გავრცელება ექვემდებარება მათი სისწორის, ნამდვილობის მტკიცების ვალდებულებას, მაშინ, როცა მოსაზრება შეფასებითი კატეგორიაა და მისი ნამდვილობის მტკიცება შეუძლებელია⁴⁷. ამავდროულად, ცალკეულ შემთხვევებში ფაქტებიც შეიძლება შეფასებითი მსჯელობის საგანი გახდეს და კონსტიტუციით დაცულ აზრის გამოხატვად შეფასდეს იმ შემთხვევის მსგავსად, როცა აზრი კომბინირებულად მოიცავს შეფასებით და ფაქტობრივ ელემენტებს⁴⁸. ამ კონტექსტში აღსანიშნავია, რომ ევროპულ რეალობაში „აზრის“ სრულყოფილი დეფინიცია დღემდე ჩამოყალიბებული არ არის⁴⁹, ის ფართოდ განიმარტება და საქართველოს მსგავსად, პრაქტიკაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება სწორედ აზრისა და ფაქტობრივი გარემოებების ურთიერთგამიჯვნას⁵⁰, სადაც ფაქტობრივი გარემოებები ყოველთვის ობიექტურად დადასტურებას ან/და უარყოფას ექვემდებარება⁵¹. აქვე

⁴⁶ Šeks v. Croatia [ECtHR], App. No. 39325/20, 3 February 2022, par.37; Studio Monitori and Others v. Georgia [ECtHR], App. No 44920/09 and 8942/10, 30 January 2020, par. 39.

⁴⁷ საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 258.

⁴⁸ იქვე.

⁴⁹ Ipsen J., Staatsrecht II, Grundrechte, 16. Auflage, München, 2013, S. 124, Rn. 413

⁵⁰ იქვე, S. 125, Rn. 415.

⁵¹ Schmidt R., Grundrechte-sowie Grundzüge der Verfassungsbeschwerde, 16. Auflage, Grasberg bei Bremen, 2010, S.176-177. Rn.427.

უნდა აღინიშნოს, რომ კონსტიტუციური უფლების დაცვის სფეროში სრულად ექცევა შეფასებითი გამონათქვამი, რომლის მართებულობა მთლიანად სუბიექტურ და პირად წარმოდგენაზე დამოკიდებული⁵², ისევე, როგორც მომხდარ ამბებზე ინფორმაციის გავრცელება, მსჯელობა და მოსაზრების გამოთქმა, თუმცა საპირისპირო მდგომარეობა იმ შემთხვევაში, როცა აზრის გამოხატვის დროს შესაბამისი პირისთვის უკვე ცნობილი იყო ფაქტების უზუსტობა.⁵³

გამოხატვის უფლებით სარგებლობის პროცესი მოიცავს ელემენტალური მოქმედების შესაძლებლობას გამოხატვისა თუ მისი გავრცელების საშუალებით და არ საჭიროებს რაიმე სახის „ნებართვას“ ვინმეს მხრიდან.⁵⁴ გარდა ზემოთ განხილულისა, გამოხატვის თავისუფლებაში მოიაზრება ასევე ფოტოების გამოქვეყნება (მაგალითად, ე.წ. ყვითელ პრესაში), თუმცა ამ შემთხვევაში სხვათა რეპუტაციისა და უფლებების დაცვას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს, რამდენადაც ფოტოები შეიძლება შეიცავდეს ძალიან პირად ან თუნდაც ინტიმურ ინფორმაციას ინდივიდისა და მისი ოჯახის შესახებ⁵⁵. აზრის თავისუფლებისა და ინფორმაციის მიღება-გავრცელების უფლებების უშუალო კავშირის გათვალისწინებით, კონსტიტუციური უფლებით დაცულია ნებისმიერი საშუალებით⁵⁶ და ფორმით ინფორმაციის გავრცელების შესაძლებლობა, მათ შორის, CD, DVD, USB-კაბელით, თუ სხვა ელექტრომაგნიტურ საშუალებით, სიმბოლოებით, პლაკატებით თუ უნიფორმის ტარებითაც კი⁵⁷. ამავდროულად, გამოხატვის „ღირებულებითი წონა“ მეტია, თუ ის უშუალოდ უკავშირდება საჯარო სივრცეში წამოჭრილ საკი-

⁵² კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2008, 213.

⁵³ Schmidt R., Grundrechte-sowie Grundzüge der Verfassungsbeschwerde, 16. Auflage, Grasberg bei Bremen, 2010, S.183. Rn.442.

⁵⁴ Ipsen J., Staatsrecht II, Grundrechte, 16. Auflage, München, 2013, S. 128, Rn.424.

⁵⁵ Hannover v. Germany (No. 2) [ECtHR], App. No. 40660/08 and 60641/08, 7 February 2012, par.103.

⁵⁶ კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2008, 212.

⁵⁷ Schmidt R., Grundrechte-sowie Grundzüge der Verfassungsbeschwerde, 16. Auflage, Grasberg bei Bremen, 2010, S.184 Rn.444.

თხებს⁵⁸ და საზოგადოებისათვის ღირებულ თემატიკას, რის შესაფასებლად საკმარისია პოტენციური საზოგადოებრივი და საჯარო ინტერესის არსებობა⁵⁹.

გერმანულ სამართალში შესაბამისი კონსტიტუციური ნორმით დაცულია შეფასებითი კატეგორიის გამოხატულება, რომლის უმთავრესი მახასიათებელი სწორედ რომ ამა თუ იმ საკითხზე შეფასებითი მოსაზრების არსებობა და მისი გამოხატვის ფორმაა⁶⁰. უფლების დაცვის სფეროში ექცევა და არ გამოირიცხება პოლემიკაში სავარაუდო ცილისმწამებლური შეფასებაც კი, რადგან დაცულია არა მხოლოდ წინასწარ ნაფიქრი და განსჯილი მოსაზრება, არამედ დაუფიქრებელი, ემოციური და სპონტანური გამონათქვამიც;⁶¹ ნიშანდობლივია ისიც, რომ გადაჭარბებული, სრულიად არაპროპორციული თუ მიუღებელი კრიტიკა არ გამოირიცხავს კონსტიტუციით დაცული უფლების სფეროში მოქცევას, მსგავსი შემთხვევები, როგორც წესი, ინდივიდუალურად ფასდება სამართალწარმოების ფარგლებში და არ ექვემდებარება ავტომატურად სანქცირებას.⁶² გამოხატვის თავისუფლებით დაცულ სფეროში ექცევა გაზვიადებული აზრის გამოხატვაც ასეთი აზრის გამხმოვანებლის თვითგამორკვევის კონტექსტში⁶³.

ქართულ და გერმანულ ლიტერატურაში გავრცელებული მოსაზრებით, გათვითცნობიერებულად არასწორი ფაქტების გავრცელება-გაჟღერება ან/და პირის განზრახი დისკრედიტაცია, როგორც წესი, არ ექცევა გამოხატვის თავისუფლების უფლებით

⁵⁸ Lothar M., Morlok M., Grundrechte, 4. Auflage, Baden-Baden, 2014, S.132, Rn.202.

⁵⁹ იქვე, S.133, Rn.203.

⁶⁰ BVerfG 2. Senat 1. Kammer, N2 BvR 784/21, 16.06.2022, §.23. შედარებისთვის: BVerfGE 54, 129 <138 f.>; 61, 1 <7 f.>; 93, 266 <289 f.>; aus jüngerer Zeit BVerfG, Beschluss der 1. Kammer des Zweiten Senats vom 17. März 2021 - 2 BvR 194/20 -, Rn. 30; stRspr.

⁶¹ BVerfG 1. Senat 2. Kammer, 21.03.2022, N 1 BvR 2650/19 §.12; BVerfG 1. Senat 2. Kammer, 09.02.2022, N 1 BvR 2588/20, §.18.

⁶² BVerfG 1. Senat 2. Kammer, 09.02.2022, N 1 BvR 2588/20, §.22.

⁶³ BVerfG 1. Senat 2. Kammer, 11.11.2021, N 1 BvR 11/20, §.22.

დაცულ სფეროში, თუმცა დაცვის სფეროდან ვერ გამოირიცხება ნეგატიური ფორმით აზრის გამოხატვის შემთხვევა და ჭორის ან ფაქტების გადმოცემა და დაცვა იმ ეტაპზე, როცა არ ჩანს, მართალია ისინი თუ არა.⁶⁴

კონსტიტუციით დაცული უფლების სფეროში არ ექცევა აზრის გავრცელების მოთხოვნა მედიის საშუალებით⁶⁵, ასევე, ისეთი ფაქტების გახმოვანება და გავრცელება, რომელთა მცდარობა უკვე დადასტურებულია ან რომლის ჭეშმარიტების დასაბუთება არავის შეუძლია; დაცვის სფეროს მიღმა რჩება აზრის გამოხატვა იძულების ან ძალადობის ნებისმიერი ფორმით.⁶⁶ კომერციული რეკლამა რამდენად დაცულია გამოხატვის თავისუფლებით, არ არის ერთმნიშვნელოვნად დადგენილი მათ შორის გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ, რადგან იგი მიემართება გაყიდვების ამაღლებას, რომელიც მიეკუთვნება სამეწარმეო ეკონომიკურ ვაჭრობას და არა გამოხატვის თავისუფლების სპეციფიკურ ფუნქციას⁶⁷. ევროპული სასამართლოს შეფასებით კი, იმ შემთხვევებში, სადაც ნაწილობრივ მაინც იკვეთება საჯარო ინტერესის მქონე საკითხებზე მოსაზრების გახმოვანება, სასამართლოს შეფასების ფარგლები უფრო ვიწროა, განსხვავებით იმ შემთხვევებისგან, სადაც იკვეთება მხოლოდ კომერციული გამოხატვა⁶⁸.

⁶⁴ Schmidt R., Grundrechte-sowie Grundzüge der Verfassungsbeschwerde, 16. Auflage, Grasberg bei Bremen, 2010, S. 177. Rn.427. საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 259. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2021 წლის 29 დეკემბრის Nბს-267(კ-19) განჩინება..

⁶⁵ Ipsen J., Staatsrecht II, Grundrechte, 16. Auflage, München, 2013, S. 127, Rn.423.

⁶⁶ Lothar M., Morlok M., Grundrechte, 4. Auflage, Baden-Baden, 2014, S.135, Rn.210.

⁶⁷ Ipsen J., Staatsrecht II, Grundrechte, 16. Auflage, München, 2013, S. 127, Rn. 422.

⁶⁸ Ana Gachechiladze v. Georgia [ECtHR], App. No. 2591/19, 22 July 2021, par. 55.

VI. კონსტიტუციური უფლების შეზღუდვის დასაშვებობის ზოგადი კრიტერიუმები

საკონსტიტუციო სასამართლოს არაერთხელ აღუნიშნავს, რომ მიუხედავად გამოხატვის თავისუფლების უდიდესი მნიშვნელობისა, ის არ განეკუთვნება აბსოლუტურ უფლებათა კატეგორიას, რომელიც არ ექვემდებარება ლეგიტიმური მიზნით შეზღუდვას, მაგრამ უფლებაში ჩარევა დასაშვებია მხოლოდ კანონით დადგენილი და ლეგიტიმური მიზნის მიღწევისათვის გამართლებული პროპორციული საშუალებით,⁶⁹ მათ შორის, ისეთ შემთხვევებში, როდესაც გამოხატვა სცილდება გამოხატვის თავისუფლების ფარგლებს და იჭრება სხვის,⁷⁰ თუნდაც ადამიანის სახელის, პატივისა თუ რეპუტაციის უფლებაში⁷¹. გამოხატვის თავისუფლება სხვისი უფლებების პატივისცემის მოვალეობასაც გულისხმობს, რადგან არავის უფლების რეალიზება არ შეიძლება განხორციელდეს სხვისი თავისუფლების ხელყოფის ხარჯზე; მას, როგორც კონსტიტუციურ უფლებას, არ გააჩნია აღმატებული ხარისხი⁷² ან/და უფრო მაღალი რანგი სხვა კონსტიტუციურ სიკეთეებთან შედარებით⁷³; რიც შემთხვევაში კი

⁶⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 14 მაისის N2/2/516,542 გადაწყვეტილება საქმეზე, „ალექსანდრე ბარამიძე, ლაშა ტულუში, ვახტანგ ხმალაძე და ვახტანგ მაისაია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-7; ავალიანი თ., გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა სასამართლოს ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის დასაცავად: ქართული მოდელის შესაბამისობა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს სტანდარტებთან, წიგნში: ადამიანის უფლებათა დაცვა, პანდემია და სამართლის უზენაესობა, კ. კორკელიას რედაქტორობით, თბილისი, 2021, 64.

⁷⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 10 ნოემბრის №1/3/421,422 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები გიორგი ყიფიანი და ავთანდილ უნგიაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-6.

⁷¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის N1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II- 47/49.

⁷² იქვე, II- 44.

⁷³ BVerfG 1. Senat 2. Kammer, 09.02.2022, N 1 BvR 2588/20, §.23.

სახელმწიფო ვალდებულია ჩაერიოს გამოხატვის თავისუფლებაში, რათა უზრუნველყოს სხვათა უფლებების, ცალკეული ინდივიდებისა თუ საზოგადოების ლეგიტიმური ინტერესები⁷⁴ და სწორედ ამ დროს წარმოიშობა დაპირისპირებულ ინტერესთა სამართლიანი დაბალანსების აუცილებლობა⁷⁵.

საქართველოს კონსტიტუციის ძველი რედაქციით გამოხატვის თავისუფლებით დაცულ სფეროში ჩარევის ერთადერთი საფუძველი სხვათა უფლებების დაცვის ლეგიტიმური მიზანი იყო⁷⁶, რასაც ვერ ვიტყვით მოქმედ რედაქციაზე, რომელიც უფლების შეზღუდვის დასაშვებობის არაერთ საფუძველს ითვალისწინებს⁷⁷, თუმცა ყველა შემთხვევაში, მათ შორის, სახელმწიფო უშიშროების უზრუნველყოფის მიზნის შემთხვევაშიც⁷⁸, საჭიროა შეზღუდვა განხორციელდეს კანონის საფუძველზე და „დემოკრატიულ საზოგადოებაში აუცილებელი“ წინაპირობების დაცვით.

უფლების მზლუდავი კანონი, როგორც ქართული, ასევე ევროპული სასამართლოს სტანდარტით, უნდა აკმაყოფილებდეს დაინტერესებული პირებისათვის ხელმისაწვდომობისა და განჭვრეტადო-

⁷⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის N1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II- 46.

⁷⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2011 წლის 22 დეკემბრის №1/1/477 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-45.

⁷⁶ ტულუში თ., ბურჯანაძე გ., მშვენიერაძე გ., გოცირიძე გ., მენაბდე ვ., ადამიანის უფლებები და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს სამართალწარმოების პრაქტიკა, თბილისი, 2013, 172.

⁷⁷ საქართველოს კონსტიტუციის მე-17 მუხლის მე-5 პუნქტი: „ამ უფლებათა შეზღუდვა დასაშვებია მხოლოდ კანონის შესაბამისად, დემოკრატიულ საზოგადოებაში აუცილებელი სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ან ტერიტორიული მთლიანობის უზრუნველსაყოფად, სხვათა უფლებების დასაცავად, კონფიდენციალურად აღიარებული ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან ასაცილებლად ან სასამართლოს დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად“.

⁷⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 14 მაისის N2/2/516,542 გადაწყვეტილება საქმეზე, „ალექსანდრე ბარამიძე, ლაშა ტულუში, ვახტანგ ხმალაძე და ვახტანგ მაისაია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-19.

ბის მოთხოვნას⁷⁹, ამავდროულად, ასეთი კანონის კონსტიტუციური უფლების შესაბამისი განმარტება, მართლმსაჯულების უპირველეს ამოცანადაა მიჩნეული⁸⁰, ხოლო განჭვრეტადობა, როგორც მინიმუმ, გულისხმობს კანონის იმდაგვარად ფორმულირებას, რომ მოქალაქემ შეძლოს თავისი ქმედებებით გამოწვეული სავარაუდო შედეგის განსაზღვრა⁸¹. შესაბამისად, გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა უნდა განხორციელდეს ნათელი და ვიწროდ მიზანმიმართული კანონით, სადაც გამოკვეთილი უნდა იყოს ის უფლება, რომლის დასაცავადაც გამოხატვის თავისუფლება იზღუდება.⁸² ისეთ შემთხვევაში, როცა კონსტიტუციური ნორმა შეზღუდულია იმგვარი არამკაფიო ნორმებით, რომ პირი თვითშეზღუდვის ფარგლებში იძულებულია, თავი შეიკავოს უფლების იმ შინაარსით განხორციელებისგანაც, რომლის შეზღუდვაც კანონმდებლის მიერ განზრახული არც კი ყოფილა, გამოხატვის კონსტიტუციური უფლება ექცევა ე.წ. „მსუსხავი ეფექტის“ გავლენის ქვეშ და ფაქტობრივად უფლების არსის დარღვევას უტოლდება⁸³. აღნიშნული პოზიცია თანხვედრაშია ზოგად ევროპულ სასამართლო სტანდარტთან, რომლის თანახმად, გამოხატვის უფლების შეზღუდვისას შესაბამისი კანონი ვიწროდ უნდა განიმარტოს, ხოლო თითოეული ასეთი შეზღუდვის საჭიროება – დამაჯერებლად დასაბუთდეს.⁸⁴ რაც შეეხება უფლების შეზღუდვის „აუცილებლობის“ კრიტერიუმს, ის ევროპული

⁷⁹ Ana Gachechiladze v. Georgia [ECtHR], App. No. 2591/19, 22 July 2021, par. 46.

⁸⁰ Delfi AS v. Estonia [ECtHR], App. No. 64569/09, 16 June 2015, par.120.

⁸¹ იქვე, par. 121.

⁸² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 10 ნოემბრის №1/3/421,422 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები გიორგი ყიფიანი და ავთანდილ უნგიაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-7.

⁸³ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 14 მაისის N2/2/516,542 გადაწყვეტილება საქმეზე, „ალექსანდრე ბარამიძე, ლაშა ტულუში, ვახტანგ ხმალაძე და ვახტანგ მაისია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-8.

⁸⁴ Hannover v. Germany (No. 2) [ECtHR], App. No. 40660/08 and 60641/08, 7 February 2012, par. 101; Axel Springer AG v. Germany [ECtHR], App. No. 39954/08, 7 February 2012, par. 78.

სასამართლოს შეფასებით აუცილებელ სოციალურ საჭიროებებს გულისხმობს, სადაც სახელმწიფოებს აქვთ რეგულირების თავისუფალი, თუმცა არააბსოლუტური მოქმედების სივრცე⁸⁵. ზოგადად, ევროკონვენციის ხელშემკვრელ სახელმწიფოებს აქვთ გარკვეული დისკრეტია, გადაწყვიტონ გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევის აუცილებლობისა და მასშტაბის საკითხი⁸⁶, თუმცა მართლმსაჯულების განხორციელებისას აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნეს სხვადასხვა, განსაკუთრებით კი, დაპირისპირებულ კერძო ინტერესთა შორის ბალანსის დაცვის საჭიროება⁸⁷.

გერმანული სამართლის თანახმად, აზრის გამოხატვის უფლების მზღუდავი კანონის გამოყენება და განმარტება საერთო სასამართლოების კომპეტენციაა, თუმცა საქართველოსგან განსხვავებით, გადამწყვეტია გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლოს როლი, რომელიც უფლებაში ჩარევის სამართლებრივი საფუძვლების გამოყენებისა და კანონის განმარტების კონსტიტუციურობას ამოწმებს, რითაც მინიმუმამდეა დაყვანილი უფლების არსებითად შეზღუდვის და დარღვევის რისკი. ამავდროულად, გამოხატვის კონსტიტუციური უფლების კონტექსტში „ზოგადი“ კანონები ისე განიმარტება, რომ სიტყვის თავისუფლების ფუნდამენტური პრეზუმფცია, ყველა შემთხვევაში უზრუნველყოფილია და თანხვედრაში მოდის უფლების არსთან.⁸⁸

VII. ჩარევის ცალკეული შემთხვევები

ევროპული სასამართლოს განმარტებით, აზრის გამოხატვის უფლებაში ჩარევაა, თუკი საჯარო ხელისუფლების ნებისმიერი განკარგულებით უფლების რეალიზება შეფერხებული ან/და აკრძალუ-

⁸⁵ Ana Gachechiladze v. Georgia [ECtHR], App. No. 2591/19, 22 July 2021, par. 50; Bédar v. Switzerland [ECtHR], App. No. 56925/08, 29 March 2016, par. 48.

⁸⁶ Hannover v. Germany (No. 2) [ECtHR], App. No. 40660/08 and 60641/08, 7 February 2012, par. 104.

⁸⁷ Palomo Sánchez and Others v. Spain [ECtHR], App. No. 28955/06, 28957/06, 28959/06 and 28964/06, 12 September 2011, par.54.

⁸⁸ BVerfG 2. Senat 1. Kammer, N2 BvR 784/21, 16.06.2022, §.24.

ლია, ასევე იმ შემთხვევაში, როცა არსებობს სასამართლოს აქტები, რომელთა საფუძველზეც ხდება აზრის გამოხატვის სანქცირება.⁸⁹ ჩარევაა გარკვეული კონტექსტისა და ინფორმაციული ხასიათის შინაარსის მატარებელი კომერციული პროდუქტის ბრუნვიდან ამოღების დავალდებულება, შესაბამისი ჯარიმის დაკისრება ან/და კონკრეტული დიზაინის პროდუქტის სამომავლოდ გამოყენების აკრძალვა.⁹⁰ პოლიტიკური სიტყვისა და საჯარო ინტერესის მქონე საკითხებზე დებატების შემთხვევაში, გამოხატვის შეზღუდვის ფარგლები არსებითად მცირეა⁹¹, რასაც ვერ ვიტყვით კანონმდებლობით დარეგულირებულ ისეთ შემთხვევებზე, როდესაც გამოხატვა შეიძლება შეიჭრას კომერციული გამოხატვის, რეკლამირების ან მორალისა და რელიგიის სფეროში და დაარღვიოს პირადი ინტიმური შეხედულებები⁹²; აღნიშვნის ღირსია, რომ კონვენციით გარანტირებული უფლებები ისე უნდა იქნეს განმარტებული და გამოყენებული, რომ უფლებები პრაქტიკულად განხორციელდეს,⁹³ ხოლო გამოხატვის თავისუფლებასაც თან ახლავს გარკვეული „პასუხისმგებლობაც“, რომელიც მნიშვნელოვანია პიროვნების რეპუტაციაზე თავდასხმისა და „სხვების უფლებების“ შელახვის საკითხის შეფასებისას⁹⁴.

საქართველოს კონსტიტუციის სიტყვასიტყვითი ფორმულირებისგან განსხვავებით, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენცია დასაშვებად მიიჩნევს უშუალოდ მორალის დაცვის მიზნით აზრის გამოხატვის უფლებაში ჩარევასა და მის შეზღუდვას, თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ კონვენციის ნორმის მიზნებისათვის „მორალის“ კონცეფციის შესახებ

⁸⁹ Schmidt R., Grundrechte-sowie Grundzüge der Verfassungsbeschwerde, 16. Auflage, Grasberg bei Bremen, 2010, S.185. Rn.450.

⁹⁰ „გაჩეჩილაძე საქართველოს წინააღმდეგ“ [ECtHR], განაცხადი N2591/19, 2021 წლის 22 ივლისის გადაწყვეტილება, პარ. 45.

⁹¹ Bédat v. Switzerland [ECtHR], App. No. 56925/08, 29 March 2016, par. 49.

⁹² Ana Gachechiladze v. Georgia [ECtHR], App. No. 2591/19, 22 July 2021, par. 51.

⁹³ MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG v. HUNGARY [ECtHR], App. No. 18030/11 8 November 2016, par.121.

⁹⁴ AXEL SPRINGER AG v. GERMANY [ECtHR], App. No. 39954/08, 7 February 2012, par. 82.

ერთიანი ევროპული კონსენსუსი დღემდე არ არსებობს.⁹⁵ საზოგადოებრივი წარმოდგენა მორალსა და ეთიკაზე ხშირ შემთხვევაში დაკავშირებულია რელიგიურ შეხედულებებთან და დოგმებთან, თუმცა, საკონსტიტუციო სასამართლოს მსგავსად, ევროპული სასამართლო ენინააღმდეგება მოსაზრებას, რომ, კონსტიტუციითა და ევროკონვენციით დაცულ სხვადასხვა ღირებულებას შორის ბალანსის დაცვისას უპირატესობა მიენიჭოს კონკრეტული რელიგიური ორგანიზაციის წევრების შეხედულებებს ეთიკურ საკითხებთან დაკავშირებით⁹⁶.

გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს შეფასებით, აზრის გამოხატვისა და ადამიანის ღირსების კონსტიტუციური უფლების დაპირისპირებისას, გამოხატვის თავისუფლება უკან იხევს, თუკი დადასტურდა პირის გამონათქვამით მეორე პირის ღირსების სფეროში ჩარევა, რადგან ადამიანის ღირსება, როგორც ყველა ძირითადი უფლების საფუძველი და საძირკველი, არ იზომება არცერთ კონკრეტულ ძირითად უფლებასთან ურთიერთშეფარდების ფარგლებში⁹⁷.

ნიშანდობლივია, რომ „მორალის დაცვის“ მიზნით გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის დასაშვებობის ჩანანერი ევროკონვენციაში, მის შინაარსობრივად არანეიტრალურ მონესრიგებასა და გამოხატვის შინაარსზე მსჯელობის აუცილებლობაზე მიუთითებს⁹⁸, მაშინ, როცა საქართველოს საკონსტიტუციო მონესრიგება მეტწილად ორიენტირდება შინაარსობრივად ნეიტრალურ რეგულირებასა და აზრის აბსოლუტური თავისუფლების უზრუნველყოფაზე⁹⁹.

⁹⁵ Ana Gachechiladze v. Georgia [ECtHR], App. No. 2591/19, 22 July 2021, par. 48.

⁹⁶ იქვე, par. 62.

⁹⁷ შვაბე ი., გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები, ე. ჩაჩანიძის თარგმანი, თბილისი, 2011, 112.

⁹⁸ ავალიანი, თ., გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა სასამართლოს ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის დასაცავად: ქართული მოდელის შესაბამისობა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს სტანდარტებთან, ნიგში: ადამიანის უფლებათა დაცვა, პანდემია და სამართლის უზენაესობა, კ. კორკელიას რედაქტორობით, თბილისი, 2021, 63.

⁹⁹ იქვე, 62.

საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, აზრის წინააღმდეგობა საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი მორალისა თუ ტრადიციის აღქმასთან, გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის არასაკმარისი საფუძველია, ისევე, როგორც გამოხატვის მიმართ საზოგადოებაში არსებული შიში, მიუღებლობა, სიძულვილი და ა.შ; გამოხატვის თავისუფლების დაბალანსებისათვის ისევ გამოხატვა მიიჩნევა ოპტიმალურ საშუალებად.¹⁰⁰ ამავდროულად, „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის თანახმად¹⁰¹, შესაძლოა დარეგულირდეს აზრის გამოხატვის თავისუფლება, როდესაც საკითხი ეხება ცილისწამებას, უხამსობას, შეურაცხყოფას, მუქარას და არსებობს გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის აუცილებლობა დემოკრატიულ საზოგადოებაში¹⁰². გასათვალისწინებელია ევროპული სასამართლოს პოზიცია, რომ გამონათქვამები, რომლებიც ერთი შეხედვით შეიძლება არ გამოიყურება შეურაცხმყოფლად, გარკვეული გარემოებების გათვალისწინებით, შესაძლებელია ასეთადაც კი შეფასდეს¹⁰³.

VIII. უფლების შეზღუდვის არასაკმარისი საფუძველი

ევროსასამართლოს პრაქტიკით, ისეთი შემთხვევაც კი, როგორცაა პროვოკაციული გამოსახულებებითა თუ წარწერებით გარკვეული „პროდუქტის“ წარმოება და გავრცელება, თავისთავად გამოხატვის უფლებასთან შეუსაბამოდ არ უნდა იქნეს მიჩნეული და ინდივიდუალურად შესაფასებელია, ამ ფორმით გამოხატვას შე-

¹⁰⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის N1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II- 50.

¹⁰¹ „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-9 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

¹⁰² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2021 წლის 29 დეკემბრის Nბს-267(კ-19) განჩინება.

¹⁰³ *Sekmadiens LTD v. Lithuania* [ECTHR], App. No. 69317/14, 30 January 2018, par.78.

უძლია თუ არა ხელი შეუწყოს საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვან საკითხებზე საჯარო დებატებს¹⁰⁴. ზოგადად, გამოხატვის თავისუფლებაში შესაძლებელია მოექცეს შეურაცხმყოფელი გამოხატვაც კი, განსაკუთრებით მაშინ, თუ მას საჯარო დებატებში წვლის შეტანის ან სხვა მსგავსი მიზანი აქვს¹⁰⁵ და ამ შემთხვევაში მისი ცალსახად შეზღუდვის საკმარისი წინაპირობები ვერ იქნება სახეზე, თუმცა გამოხატვის უფლების რეალიზების მოტივით სხვა პირის პატივმოყვარეობის შელახვა და თავდასხმა პროფესიულ გარემოში უხეში ან შეურაცხმყოფელი გამონათქვამების გამოყენებით, გადაცდომის ისეთ ფორმადაა მიჩნეული, რომ შესაძლებელია გამოხატვის უფლების მიმართ მკაცრი „სანქციების“ გამოყენებაც (თუნდაც სამსახურიდან გათავისუფლება) მართებულიად მიიჩნიონ.¹⁰⁶

საკონსტიტუციო სასამართლოს ზოგადი პოზიციით, სახელმწიფოს არ შეუძლია შეზღუდოს გამოხატვის თავისუფლება მხოლოდ იმიტომ, რომ ის შესაძლებელია ემოციურად გამაღიზიანებელი აღმოჩნდეს, თუმცა ფართო დისკრეცია აქვს, როდესაც გამოხატვა უხამსი შინაარსისაა; დემოკრატიული საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი ადამიანის თმენის ვალდებულების გათვალისწინებით, მიუღებელია კონკრეტული პირის ან პირთა ჯგუფის ზნეობრივი ნორმების ან მსოფლმხედველობის საზოგადოების სხვა ჯგუფებზე თავსმოხვევა, მათ შორის, სასამართლოს მეშვეობით.¹⁰⁷ ამასთანავე, ვინაიდან აზრის გამოთქმის უმთავრესი მიზანი გარკვეულ სამიზნე აუდიტორიაზე ზემოქმედების მოხდენაა, დაცვას იმსახურებს ნების-

¹⁰⁴ *Ana Gachechiladze v. Georgia* [ECtHR], App. No. 2591/19, 22 July 2021, paras. 56-57.

¹⁰⁵ *Sekmadiens LTD v. Lithuania* [ECtHR], App. No. 69317/14, 30 January 2018, par.81.

¹⁰⁶ *Palomo Sánchez and Others v. Spain* [ECtHR], App. No. 28955/06, 28957/06, 28959/06 and 28964/06, 12 September 2011, par. 76-77.

¹⁰⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 10 ნოემბრის №1/3/421,422 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქეები გიორგი ყიფიანი და ავთანდილ უნგიაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-7.

მიერი აზრი მსმენელზე მისი ზემოქმედების მასშტაბის მიუხედავად და მსგავსი „ზემოქმედების“ საბაზით უფლების შეზღუდვა ვერ იქნება გამართლებული¹⁰⁸.

IX. დასკვნა

ნაშრომში მიმოხილული და გამოხატვის უფლების რეალიზების ცალკეული საკითხები ნათელს ხდის, რომ როგორც ევროპული, ასევე საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის გამოხატვის თავისუფლება დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთი ფუნდამენტური უფლებაა. საქართველოს კონსტიტუციასა და ევროკონვენციაში გამოხატვის უფლების სიტყვასიტყვითი ფორმულირების არაიდენტურობის პირობებშიც, საკონსტიტუციო და ევროპული სასამართლოების სტანდარტი ფაქტობრივად სრულ თანხვედრაშია ერთმანეთთან, რაც ბუნებრივი და ლოგიკურია; თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ მორალის დაცვის მიზნით გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვას საქართველოს კონსტიტუცია, ევროპული კონვენციისგან განსხვავებით, არ ითვალისწინებს, ის არც აზრის გამოხატვის საკანონმდებლო საფუძვლებშია მითითებული¹⁰⁹. ამავდროულად, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ ცალსახად განმარტა, რომ „არ შეიძლება გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა მართლმსაჯულების გზით მხოლოდ იმის გამო, რომ არ ვეთანხმებით, გვეშინია, გვძულს, მიგვაჩნია საზოგადოების მორალისა თუ ტრადიციების შეუსაბამოდ“¹¹⁰.

თუ გავითვალისწინებთ ევროპული სასამართლოს უახლეს პრაქტიკას, გამოხატვის თავისუფლების მნიშვნელობისა და მხო-

¹⁰⁸ საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 256.

¹⁰⁹ „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-9 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

¹¹⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის N1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე, „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-50.

ლოდ გამონაკლის შემთხვევებში მისი შეზღუდვის გამართლების მზარდ ტენდენციებს, კონვენციური ნორმის მიზნებისათვის „მორალის“ კონცეფციის შესახებ ერთიანი ევროპული კონსენსუსის დღემდე არ არსებობას¹¹¹, უფლების მზლუდავი კანონის განჭვრეტადობის მკაცრ მოთხოვნას¹¹², სავარაუდო და სასურველია, რომ ევროპული პრაქტიკა დროთა განმავლობაში უფრო დაუახლოვდება გამოხატვის თავისუფლების განხორციელების თვალსაზრისით გამორჩეულ და შეიძლება ითქვას, მონინავე, ამერიკულ სამართალს¹¹³; საქართველოში მოქმედი გამოხატვის თავისუფლების საკონსტიტუციო სტანდარტი კი ევროკონვენციით დადგენილ მინიმალურ სტანდარტზე დღესაც უფრო მაღალია¹¹⁴ და პრაქტიკის სწორად განვითარების პირობებში, შესაძლებელია ევროპულზე უფრო მეტად და სწრაფად დაუახლოვდეს ამერიკულ მოდელს.

¹¹¹ Ana Gachechiladze v. Georgia [ECtHR], App. No. 2591/19, 22 July 2021, par. 48.

¹¹² იქვე, par. 46.

¹¹³ შპს „თავისუფალი უნივერსიტეტის“ სასამართლოს მეგობრის მოსაზრება „საქართველოს მოქალაქეები - ალექსანდრე ბარამიძე, ლაშა ტულუში და ვახტანგ ხმალაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“ №516 კონსტიტუციურ სარჩელზე, 2013 წლის 1 მაისი.

¹¹⁴ წულუკიძე გ., კაკაბაძე რ., ბერეკაშვილი ვ., გამოხატვის თავისუფლება და სასამართლოს დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის დაცვა, თბილისი, 2020, 75.